

УДК 1(091)+167+81'27

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.62.6>

МЕТОД КОНЦЕПТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Ганна Гнатовська

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
філософський факультет, кафедра історії філософії
вул. Володимирська, 60, 01033, м. Київ, Україна*

Тетяна Труш

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
філософський факультет, кафедра історії філософії
вул. Володимирська, 60, 01033, м. Київ, Україна*

Василь Хавроненко

*Київський національний університет будівництва і архітектури,
архітектурний факультет, кафедра філософії
проспект Повітряних Сил, 31, 03037, м. Київ, Україна*

Стаття присвячена з'ясуванню того, яким може бути застосування методу концептуального аналізу в історико-філософських дослідженнях. Підставою для реалізації міждисциплінарного підходу в пошуку нового методологічного інструментарію є нагальність проблем перекладу і здійснення компаративних досліджень філософських творів мислителів минулого, що належали до різних неспоріднених культур та історичних контекстів.

Термін «концепт» є ключовим для багатьох досліджень у вітчизняному науковому дискурсі, однак сталого і загальновизнаного його визначення не існує. Так само відкритим для обговорення лишається спосіб тлумачення методу концептуального аналізу. Серед розмаїття представлених у науковій літературі варіантів ми вибрали те, що видається найбільш ефективним і перспективним у контексті історико-філософських досліджень.

Ключовим і найбільш плідним для розвитку історії філософії є вивчення максимально універсальних концептів або макроконцептів, що постулюються як необхідні структурні елементи картини світу більшості людей. Концепти є складним утворенням, що містить образний, ціннісний і понятійний складники. Вербалізація концепту часто не має вичерпного характеру, однак мовні одиниці або лексичні репрезентанти – необхідний посередник у їх пізнанні. Концептуальна картина світу, що складається з концептосфер, які своєю чергою складаються з дискретних концептів, – основа цілісного розуміння і пояснення інформації, що сприймається людиною впродовж життя. Водночас досвід в усіх можливих його формах впливає на динамічний процес розвитку, трансформації і збагачення концептів як на індивідуальному, так і на загальнокультурному рівнях.

Метод концептуального аналізу може стати знаряддям обґрунтування сумірності і перекладності філософських творів представників як східних, так і західних філософських культур. В основі його застосування лежить з'ясування когнітивної дефініції концепту на основі вивчення усіх його відомих лексичних репрезентантів та пов'язаних асоціативних значень для окреслення концептуального ядра та периферії і визначення специфічних і універсальних смислів та значень.

Ключові слова: метод концептуального аналізу, концепт, концептосфера, історико-філософська методологія.

Визначення й обґрунтування методологічної основи історико-філософського дослідження творчої спадщини мислителів минулого – актуальна і нагальна тема сучасного наукового дискурсу. Її аналіз унаочнює чисельність проблем, які потребують розв’язання. У розмаїтті смислів, значень, питань і проблем, актуалізованих у філософських культурах Сходу і Заходу, досить складно віднайти безумовну точку відліку для компаративного дослідження. Питання, чи можливо визначити універсальні філософські концепти, які мають бути основою філософування усіх мислителів незалежно від їхньої історичної та культурної ідентичності, є відкритим, дискусійним і водночас актуальним. Відповідь на нього – необхідна умова обґрунтування методології компаративних досліджень [3, с. 5] та обов’язкова основа для перекладу творів видатних мислителів східних культур. Без визнання дійсності певних універсальних філософських концептів, що можуть бути витлумачені як запорука сумірності і смислової спорідненості філософської творчості мислителів різних культур та історичних епох, ми ризикуємо втратити аргументованість наших сподівань на саму можливість фахового історико-філософського дослідження доробку східних мислителів. Зазвичай, відповідно до потреби перекладу філософських першоджерел, сходознавці зосереджуються на визначенні одного, найбільш близького за значенням «східного» відповідника «зразковому» філософському поняттю «західна філософія», а така позиція є вразливою з погляду критики європоцентризму. Надто часто доводиться визнавати фактичну неперекладність філософського лексикону не лише східних мислителів, але й, здавалося би, близькоспоріднених європейських науковців [15].

Компаративні дослідження в історії філософії є актуальним спрямуванням, але залишається відкритим питання сумірності філософських теорій мислителів, що не мають спільних культурно-історичних витоків. Істотні відмінності в усіх параметрах здійснення філософської творчості представниками індо-ведичної, китайсько-конфуціанської та західної історії філософії спонукають нас висловлювати сумнів в обґрунтованості намагань виявити риси відмінності та спільності в їхніх поглядах. Особливої гостроти в даному контексті, як ми вже наголошували вище, набуває питання перекладності філософських понять і категорій. Переважно ми змушені визнавати їх відносними й умовними аналогіями, що викликають нескінченні суперечки довкола тлумачення термінів. Для розв’язання означеної проблеми доцільно здійснювати міждисциплінарний пошук ефективного інструментарію. Це спонукає нас вийти з кола суто філософської літератури і звернути увагу на досягнення інших гуманітарних дисциплін та розглянути новітні і перспективні їх галузі. «Утвердження в лінгвістиці поняття «концепт» позначило новий ступінь у досягненні способів, закономірностей та особливостей взаємодії мови та свідомості, розширило рамки змістовного аналізу мовних явищ і надало значно більшу глибину та ефективність семантичних досліджень» [27, с. 191].

Серед вітчизняних дослідників, які працюють над розробкою методу концептуального аналізу, насамперед слід відзначити фахівців у галузі лінгвістики, які зробили, безумовно, ключовий внесок у його розвиток. Передовсім цей метод актуалізовано в когнітивній лінгвістиці. Водночас метод концептуального аналізу використовують представники багатьох гуманітарних наук: філософії, культурології, соціології, психології тощо.

Осмилення концепту в контексті сучасних напрямів наукового дискурсу об’єднало значну кількість вітчизняних науковців. Важливий внесок у розвиток і розробку концептології в Україні зробив А. Приходько в монографії «Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики» [28]. Також слід відзначити роботи Н. Вдовиченко [6], О. Воробйової [7], О. Газуда [8], С. Гладь [9], Н. Ізотової [17], В. Кононенко [19], О. Куцос [21], Т. Монахової [22], Н. Плотнікової [25], М. Палюжина [26], Г. Приходько

[27], Н. Слухай [32], В. Старко [33], Н. Ступницької [35], І. Ткаля [35], Н. Шкворченко [36], Ю. Шарапановської [36].

Предметом даного дослідження є з'ясування ключових особливостей методу концептуального аналізу у вітчизняному науковому дискурсі.

Об'єктом дослідження є роботи вітчизняних науковців, присвячені методу концептуального аналізу та такі, де відбулось його використання.

Метою даного дослідження є з'ясування перспектив застосування методу концептуального аналізу в історико-філософській компаративістиці.

Успішна реалізація означеної мети передбачає розв'язання таких завдань:

- з'ясувати основні способи тлумачення методу концептуального аналізу в дослідженнях українських науковців;
- визначити зміст ключових термінів, актуалізованих у контексті розвитку методу концептуального аналізу: «концепт», «концептосфера»;
- розкрити основні напрями і можливості застосування методу концептуального аналізу в історії філософії.

Методологія даного дослідження ґрунтується на загальнонаукових методах опису, аналізу, синтезу. Реалізовано міждисциплінарний підхід.

Когнітивна лінгвістика – напрям сучасного мовознавства, що сформувався впродовж минулого століття [22, с. 29; 13, с. 76]. Свідченням актуальності цього напрямку в сучасності є активна робота міжнародної асоціації когнітивної лінгвістики та видання журналу «Cognitive Linguistics»¹, а також міжнародна наукова конференція «Cognitive linguistics», що відбулась у вересні цього року в Кракові². У вітчизняній лінгвістиці цей напрям розпочав свій розвиток в останньому десятилітті минулого століття, однак, на думку деяких дослідників, основи для його актуалізації сформував ще у XIX ст. видатний український мовознавець В. Потебня [27, с. 192].

В Україні з 2002 року видається журнал «Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики», що належить до переліку наукових журналів Київського національного університету імені Тараса Шевченка³.

В основі виникнення когнітивної лінгвістики лежить розділ граматики – граматична семантика, яка покликана відповісти на питання механізму здатності людей на підставі знання слів і граматичних правил будь-якої природної мови висловити найрізноманітнішу інформацію, здобуту в досвіді [13, с. 74].

Від часів Античності мислителів бентежило питання: як відносно обмежений інструментарій загальних слів-визначень виявляється ефективним у розпізнаванні унікальних предметів і подій. Водночас увага вимагає питання самої можливості комунікації між людьми, які, попри відсутність «спільного досвіду», здатні зрозуміти одне одного, використовуючи знакові системи – мови. Ключовим напрямом розвитку когнітивної лінгвістики в сучасності є дослідження концептів [18, с. 61], однак сталої і остаточної думки щодо визначень концепту, концептосфери тощо науковці поки не сформували [31, с. 461]. Концепти є «знаряддями» реалізації методу концептуального аналізу. «Об'єктом концептуального аналізу є не значення як вторинна функціональна властивість знаку, а знання, інформація про об'єкт, подана у будь-якому вигляді» [17, с. 99].

Концепт (лат. *conceptio* – схоплення) – термін із тривалою і складною історією, і спосіб його тлумачення в сучасності істотно відрізняється від тих, що побутували в мину-

¹ <https://www.cognitivelinguistics.org/en/journal>

² <https://ptjk2025.uken.krakow.pl/>

³ <https://semantics.knu.ua/index>

лому. Зокрема, в середньовічній філософії П'єр Абеляр в контексті розробки проблеми універсальї акцентував увагу на тому, що, висловлюючи дещо конкретне і тимчасове, людина водночас апелює до загального і вічного [4, с. 229]. Унікальні, плинні і ситуативні події та предмети емпіричного досвіду в слові долучаються до божественного всезагального логосу творіння, і в цьому акті виникають концепти, а універсальї, що безвідносно до конкретних підметів свого обсягу є лише загальними назвами, набувають достеменного сенсу і досягають свого призначення.

Концепти – дискретні одиниці смислів, з яких формується базова структура знань про світ, а ключовим предметом дослідження в когнітивній лінгвістиці є їх мовна репрезентація. Слово, як номінативна одиниця мовної системи, – це носій інформації «не тільки про мовну, але й про позамовну дійсність, у тому числі й про індивідуальне сприйняття зовнішнього світу» [1, с. 25]. Концепти становлять основу цілісного розуміння і пояснення різних складників потоку інформації, яка здобувається людиною впродовж життя. З позицій лінгвокогнітивних досліджень концепт виконує роль ментальної репрезентації знань, що корелює з мовними одиницями [9].

У контексті нашого дослідження нас передовсім цікавлять універсальні концепти, тобто такі, що є необхідною похідною загальнолюдських когнітивних властивостей. Згідно з нашим припущенням є сенс говорити про те, що в основі розмаїття мов і відповідних лексиконів існують концепти, які не залежать від конкретних і специфічних умов, культурних та історичних обставин. Такі концепти можуть слугувати знаряддям пояснення самої можливості міжкультурного діалогу та еквівалентності мов, а способи їх актуалізації, зокрема в інтернет-дискурсі, що долає межі внутрішньокультурного обміну інформацією, привертають увагу дослідників [30, с. 102].

Типологізація концептів та відповідних концептосфер – дискусійна тема досліджень, щодо якої ще не існує згоди між науковцями. «Усі трактовки, в цілому, розглядають концепт як певний смисл, ідею, оперативну одиницю в розумових процесах, як способи репрезентації дійсності у свідомості людей, що несуть важливу культурну інформацію і знаходять своє конкретне вираження у вигляді знаків» [17, с. 99]. Загалом, науковці виокремлюють види концептів за різними критеріями [26, с. 215]. Зокрема, згадані вище універсальні концепти протиставляються специфічним, тобто таким, що розкривають унікальність і особливість певних конкретних культур.

Також концепти типологізують відповідно до галузевих напрямів їх наукового дослідження. Наприклад, виокремлюють концепти які є предметом вивчення лінгвокультурології і репрезентують колективну етнокультурну специфіку, втілену в мові, – їх іноді визначають «концептами культури» [17, с. 99]. Інший тип концептів – ті, що становлять предметну основу досліджень у галузі психолінгвістики і визначаються базовою динамічною перцептивно-когнітивно-афективною одиницею психологічного досвіду. «Концепт зумовлює синергійний ефект насамперед на основі поєднання взаємозалежних наукових підходів у сфері когнітивної психології й когнітивної лінгвістики, що досліджують проблеми пізнавально-мисленнєвого характеру, формують і обробляють інформаційну базу даних» [8, с. 42].

Іншим способом типологізації є вказівка на специфіку самих концептів. За такого підходу ми, зокрема, можемо виокремити концепти емоційні, текстові, художні, етичні. Перші тлумачать як такі, що становлять структурно-смыслову основу емоційної сфери людей, яка визначає їх світобачення [5, с. 38].

Другі набувають дійсності в читанні. Вони постають «як реальність, що віддзеркалюється в свідомості не безпосередньо, а за допомогою мови» [17, с. 100]. Треті – художні

концепти. Їхня особливість полягає в небуквальності, образності і символізмі. Їм притаманна «асоціативна позамежність», яка є основою художнього наповнення [17, с. 100]. Художній концепт – образний і символічний, що виступає одиницею поетичної картини світу і є основою творчого задуму митця [23, с. 231]. Етичні або морально-етичні концепти – ті, що легітимують та регулюють міжлюдські взаємини відповідно до цінностей та норм [6, с. 15].

Означені вище способи типологізації концептів не вичерпують усіх можливих варіантів їх визначення та дослідження. Загалом, слід погодитися з висновком, що усі способи типологізації концептів є недосконалими, адже концепти «не є чітко відокремленими один від одного, адже кількість виділених нами компонентів та їхніх комбінацій у межах визначень значно більша, ніж кількість запропонованих підходів» [21, с. 175]. Найбільш важливим у контексті даного дослідження є визначення концептів у межах філософської теорії пізнання, тобто тих, які становлять основу цілісного розуміння «картини світу» в цілому та ролі і призначення людини. Фактично ми можемо припустити, що у сформованому В. Горським визначенні поняття «філософська культура» йдеться в певному сенсі про концепти, хоч автор не вжив цього терміна, вказуючи на «філософськи значимі ідеї» [12, с. 12]. Концептуальне відображення дійсності охоплює як максимально складні надіндивідуальні смисли (наприклад, істина, причина – наслідок, знання), так і ті, що лежать в основі особистісного індивідуального досвіду (наприклад, життя, свідомість, розуміння) [32].

На думку деяких дослідників, варто розрізняти два філософські підходи в розумінні концептів [25, с. 93]. Перший – філософський, до якого відносять усю історію тлумачення концептів в історії філософії аж до XX століття (зокрема, й згаданий вище концептуалізм Абеляра), а другий – логіко-філософський (лінгвістична філософія та логічний аналіз мови). Водночас нам пропонують розрізняти логічний підхід, який полягає в їх аналізі від мовної форми [2, с. 333], філософсько-семіотичний, що передбачає вивчення когнітивних засад знаковості, і семантико-когнітивний, де відбувається «дослідження лексичної та граматичної семантики мови як засобу доступу до змісту концептів, як засобу їх моделювання від семантики мови до концептосфери» [27, с. 194].

Найбільш перспективними для історико-філософського дослідження є концепти зі статусом універсальних, тобто таких, що лежать в основі ключових структурних складників цілісної концептуальної картини світу, яка має бути притаманна якщо не усім, то більшості культур. Слід зауважити, що часто такі концепти є «парними», тобто втілюють найелементарніші бінарні опозиції, що супроводжують досвід людей, наприклад «початок – кінець», який вважають «конструктом буденної свідомості, тому що об'єкти і події реального світу здебільше мисляться не в ракурсі початку і кінця, а стосовно буденних явищ і процесів – народження й смерті, виникнення й зникнення, створення й знищення, сходу й заходу сонця, верхів'я й гирла річок, входу й виходу» [29, с. 393].

Усі концепти є водночас ментальними утвореннями і певної індивідуальної свідомості, і певної культурної спільноти загалом. Вони знаходять своє втілення не лише у вербальності, але й у сприйнятті творів мистецтва, культових практиках і обрядах та звичаях. Структура концептів і відповідної концептосфери традиційно визначається як така, що є багатовимірною та містить образний, ціннісний і понятійний складники [11, с. 116; 23, с. 232]. Перший – «це прототип тих референтів, з якими стикається мовець; щодо абстрактних понять – це прототип якостей, властивостей, ситуативних характеристик, що проявляються у предметному світі» [17, с. 99]. Другий – це ціннісна як індивідуальна, так і колективна основа вмотивованості до дії та оцінки подій. Третій – основа структури понятійних дефініцій, що визначаються у взаємному зіставленні та порівнянні. «Поняття»

за такого тлумачення є феноменом когнітивно-логічного, а отже, має статус загальнолюдського і універсального. На думку деяких дослідників, «поняття стає концептом лише тоді, коли на нього нашаровуються національно-ціннісні асоціації» [24, с. 261].

У психолінгвістиці основа концепту тлумачиться як невербальне утворення, що має у своїй основі сукупність сенсорних, моторних репрезентацій, які актуалізуються одночасно. Вербалізація концепту за такого підходу визнається можливою лише завдяки вольовим зусиллям і акцентуванню уваги на певному з аспектів [17, с. 99].

Істотні розбіжності ми спостерігаємо в способах тлумачення не лише концептів, але й того, чим є концептосфера. Одностайності ми не спостерігаємо навіть у питанні доречності вживання саме цього терміна. Зокрема, близькими за значенням й іноді синонімічними вважають концептосферу і концептуальну картину світу, або концептосистему чи концептополе [28, с. 214]. Зокрема, нам пропонується розрізняти ієрархічні складники: мікроконцептосфери, концептосфери та концептуальна картина світу, де перші є частинами других, що своєю чергою утворюють третє. Водночас мікроконцептосфера може бути «структурована у вигляді концептополя, а частинами концептополя виступають концепти» [25, с. 92].

Висловленість концептосфер не є остаточною і вичерпною – це динамічний процес, інтегрований у загальний рух розвитку мови. Збагачення культури призводить до ускладнення концептів [35, с. 288]. Концептосфера – частина концептуальної картини світу, сформованої на основі когнітивних одиниць – концептів, які об'єднуються за ознакою тематичної спорідненості.

Одним із можливих способів пояснення ієрархічних рівнів у концептуальній картині світу є виокремлення макроконцептів (максимально універсальних категоріальних величин), мезоконцептів (видових щодо родової загальності макроконцептів) та катаконцептів (максимально конкретних і «неподільних» концептів) [24, с. 262]. З усіх трьох різновидів утворюється концептуальне поле, яке є єдиним цілим і в якому, залежно від рівня загальності, одні структурні елементи охоплюють інші подібно до родо-видового підпорядкування в обсязі загальних понять.

Водночас у структурі концепту часто виокремлюють ядро та периферію (змінні лексичні, фразеологічні та стилістичні засоби репрезентації) [20; 26, с. 220; 36]. Об'єктом концептуального аналізу можуть виступити як максимально конкретні лексичні репрезентанти, так і певні висловлювання або твори [13, с. 77]. Застосування методу концептуального аналізу передбачає не лише вивчення значення знаків, що є їх лексичними репрезентантами, але й з'ясування когнітивних одиниць, які є умовою і водночас результатом сприйняття «зовнішньої інформації». На відміну від семантичного концептуальний аналіз передбачає дослідження когнітивних параметрів предикативності, означуваності і процесуальності [19, с. 114]. Відтворення і пояснення когнітивної дефініції концепту вимагає не лише вивчення значної кількості лексичних репрезентантів, які його вербалізують, але й пошуку асоціативних значень. «У лінгвістичній концептології термін «концепт» справді виконує функцію парасолькового терміна й, по суті, позначає ментальний зміст, об'єктивований мовними засобами» [33, с. 44].

Серед вітчизняних істориків філософії метод концептуального аналізу ще не набув визнання. Наявні публікації є швидше винятком із загальної тенденції [10]. Зазвичай термін «концепт» актуалізується або в контексті розвідок, присвячених концептуалізму як явищу, передовсім середньовічної філософії, або як синонім терміна «поняття»; в обох випадках не враховується доробок когнітивної лінгвістики.

У дослідженнях істориків філософії, що спрямували свої зусилля на вивчення східних філософій, знаходимо реалізацію монопонятійного підходу. Так, зокрема, слід

відзначити роботи Д. Данилова [14], Ю. Завгороднього [16], А. Стрелкової [34], де ключовим предметом аналізу стали відповідно поняття «дг'яна», «мокша», «шуньята». На підставі текстологічного аналізу і перекладацької роботи згадані автори спромоглися розкрити ключові особливості вживання і тлумачення цих надзвичайно важливих для індійської і буддійської філософських думок понять. Однак відкритість питання щодо їх буквальної перекладності та еквівалентності у відношенні до, зокрема, української мови спонукає нас шукати додатковий інструментарій для розв'язання означеної проблематики.

Складність і дискусійність визначення концепту, його типологізації, пояснення внутрішньої структури та ролі і функціонування спонукає нас утилітарно обрати найбільш прийнятні і перспективні для історико-філософської науки аспекти тлумачення методу концептуального аналізу.

В основі компаративного дослідження може лежати застосування методу концептуального аналізу за умови, що його автор висуне гіпотезу щодо дійсності певного універсального концепту, який має бути представлений в кожній культурі, в якій здійснюється розвиток філософського знання. Таким чином, ми здобуємо можливість здійснити ретельне вивчення сукупності лексичних репрезентантів у різних досліджуваних нами знакових системах, з'ясувати їхні смислові і змістові конотації і підтвердити або спростувати основну гіпотезу. Такий підхід вивільняє дослідника з тенет пошуку буквальної лексичної еквівалентності. Ядро універсальних концептів – точка перетину, яка аргументує саму можливість порівняння філософських теорій, представлених різними мовами у неспоріднених культурах. Неперекладними, таким чином, ми визнаємо конкретні мовні одиниці, з яких складається лексикон філософа, але на рівні когнітивних одиниць, що становлять структурні основи картину світу, порозуміння має бути можливим, а отже, й припущення про спільне як основу для з'ясування відмінного набуває чітко визначеної предметності.

Однак складність амбітного припущення щодо дійсності абсолютної універсальності, тобто спільної для всіх людей, відповідно до їхнього фізіологічного ества і ментальних можливостей, концептуальності може видатись надто важким дослідницьким завданням. Це спонукає нас піти більш простим шляхом. Йдеться про гіпотезу щодо спільних для двох або більше культур певних концептів. Без претензії на всезагальність ми за такого підходу максимально конкретно вивчатимемо сумірність двох або більше концептосфер в їх лексичній репрезентації і отримаємо можливість пояснити відмінне і подібне в досліджуваних культурах, традиціях і теоріях.

Список використаної літератури

1. Багацька О. В. Концепт рівноваги: лексичні засоби активації (на матеріалі сучасних американських оповідань) *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. 2005. Вип. 6. С. 25–32.
2. Балашова С. С. Лінгвокультурний концепт як одиниця дослідження. *Сучасні дослідження з іноземної філології* : збірник наукових праць. 2006. Вип. 4. С. 332–340.
3. Бокал Г. До питання про перспективи розв'язання актуальних проблем історико-філософської методології. *Вісник Київського університету. Серія «Філософія. Політологія»*. 2006. Вип. 80. С. 46–49.
4. Бокал Г. В. Концепт. *Історія філософії* : словник. Київ, 2012. С. 229.
5. Борисов О. О. Емоційний концепт страх як репрезентант емоційної концептосфери англомовного соціуму: аксіологічно-семантичні особливості. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. 2005. Вип. 6. С. 38–42.
6. Вдовиченко Н. В. Морально-етичні концепти як лінгвокультурні універсалиї. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»*. 2013. Т. 21. Вип. 19(3). С. 15–20.

7. Воробйова О. П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. *Вісник КНЛУ. Серія «Філологія»*. 2011. Т. 14. № 2. С. 53–63.
8. Газуда О. Поняття концепту в сучасній лінгвістиці. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 22. Том 1. С. 38–43.
9. Гладьо С. Концепт як ментальна репрезентація знань в контексті лінгвокогнітивних досліджень. *Молодий вчений*. 2021. № 10.1 (98.1). С. 16–20.
10. Гнатовська Г. В. Лексичні репрезентанти концепту «буття» у англо-санскритському словнику Монье-Вільямса. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія*. 2022. Том 1. № 6. С. 10–15.
11. Гоменюк Г. А. Концепт «гнів» у прислів'ях, приказках та афоризмах англійської мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. 2007. Вип. 11. С. 115–119.
12. Горський В. С. Філософія в українській культурі: методологія та історія. Київ, 2001. 236 с.
13. Гулівець Н. О. Когнітивний і семантичний аспекти реалізації концепту *дозвілля* в сучасній англійській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. 2006. Вип. 9. С. 73–81.
14. Данилов Д. А. Трансформація поняття «Дг'яна» у вченні йоги. Київ, 2020. 189 с.
15. Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей. Т. 1. Київ, 2009. 576 с.
16. Завгородній Ю. Ю. Індійська філософія й уявлення про звільнення (мокшу) у «Манава-дгарма-шастрі». *Sententiae*. 2017. № 2. С. 117–132.
17. Ізотова Н. П. Типологія концептів у сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. 2006. Вип. 9. С. 229.
18. Kalatchova M. La definition de la notion du concept dans la linguistique contemporaine. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. 2005. Вип. 8. С. 61–62.
19. Кононенко В. І. Концептологія в лінгвістичному аспекті. *Мовознавство*. 2006. № 2–3. С. 111–117.
20. Краснобаєва-Чорна Ж. Формування ядра та периферії концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2006. № 2. С. 141–146.
21. Куцос О. І. Класифікація визначень поняття «концепт» методом кластерного аналізу. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 24. Т. 1. С. 171–175.
22. Монахова Т. В. Методи когнітивної лінгвістики в дослідженні концептів. *Новітня філологія*. 2010. Вип. 37. С. 25–34.
23. Ніконова В. Г. Художні концепти в трагедіях Шекспіра: смисловий аспект. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. 2007. Вип. 11. С. 231–238.
24. Пасічник Г. П. Об'єктивація макроконцепту «пейзаж» в англomовному художньому дискурсі. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. 2007. Вип. 11. С. 261–266.
25. Плотнікова Н. В. Поняття «концептосфера» та «концепт» у сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Том 31 (70). № 1. Ч. 1. С. 91–96.
26. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Розділ III. Теоретичні засади лінгвістичних досліджень*. 2015. № 4. С. 214–224.
27. Приходько Г. Когнітивний напрям у сучасній науці про мову. *Сучасні дослідження з іноземної філології* : збірник наукових праць. 2025. Вип. 1(27). С. 188–196.

28. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя. 2008. 332 с.
29. Репех Н. В. Лексико-семантичне відображення концептів початку і кінця в англomовному журнальному дискурсі. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. 2009. Вип. 15. 643 с.
30. Рибалка О. Ю. Концепт *guerra* в іспаномовному інтернет-дискурсі. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2023. № 43. С. 100–108.
31. Семегин Т. С. Категорії-концепти ПРЕКРАСНЕ / ПОТВОРНЕ у різних сферах гуманітарного знання. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. 2008. Вип. 14. С. 461–470.
32. Слухай Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену. *Мовні і концептуальні картини світу* : збірник наукових праць. 2002. С. 462–470.
33. Старко В. Терміни «концепт» і «категорія» в дослідженні мовної категоризації світу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2012. № 733. С. 42–48.
34. Стрелкова А. Ю. Буддизм: філософія порожнечі. Київ, 2015. 408 с.
35. Ступницька Н. М., Ткаля І. А. Застосування категорії «концепт» у літературознавчому аналізі художнього твору. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 37. С. 285–289.
36. Шкворченко Н. М., Шарапановська Ю. В. Структура класифікації концепту у лінгвістичному дослідженні. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 35. С. 52–56.

METHOD OF CONCEPTUAL ANALYSIS IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE OF UKRAINE: PROSPECTS FOR USE IN HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL RESEARCHES

Hanna Hnatovska

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Faculty of Philosophy, Department of History of Philosophy
Volodymyrska St., 60, 01033, Kyiv, Ukraine*

Tetiana Trush

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Faculty of Philosophy, Department of History of Philosophy
Volodymyrska St., 60, 01033, Kyiv, Ukraine*

Vasyl Havronenko

*Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture
Faculty of Architecture, Department of Philosophy
Air Force Avenue, 31, 03037, Kyiv, Ukraine*

The article is devoted to finding out what can be the application of the method of conceptual analysis in historical and philosophical researches? The basis for the implementation of an interdisciplinary approach in the search for new methodological tools is the urgency of the problems of translation and implementation of comparative studies of philosophical works of thinkers of the past who belonged to different unrelated cultures and historical contexts.

The term concept is key to many studies in domestic scientific discourse, but there is no stable and generally accepted definition of it. The method of interpreting the conceptual analysis remains also open

for discussion. In the variety of options presented in the scientific literature, we have chosen what seems to be the most effective and promising in the context of historical and philosophical researches.

The key and most fruitful for the development of the history of philosophy is the study of the most universal concepts or macro-concepts, postulated as necessary structural elements of the world picture of most people. Concepts are a complex entity that contains figurative, value, and conceptual components. Verbalization of a concept is often not exhaustive, but language units or lexical representatives are a necessary intermediary in their cognition. A conceptual picture of the world consisting of conceptospheres, which in turn consist of discrete concepts, is the basis for a holistic understanding and explanation of information perceived by a person throughout life. At the same time, the experience in all its possible forms affects the dynamic process of development, transformation and enrichment of concepts, both at the individual and general cultural levels.

The method of conceptual analysis can become a tool for justifying the proportionality and cross-section of philosophical works of representatives of both Eastern and Western philosophical cultures. Its application is based on the clarification of the cognitive definition of a concept based on the study of all its known lexical representatives and related associative meanings, to outline the conceptual core and periphery and determine specific and universal meanings.

Key words: method of conceptual analysis, concept, conceptosphere, historical and philosophical methodology.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025